

**ABDULLA QAHHOR KOMEDIYALARIDA ISHLATILGAN
FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR**

O'rinova Dildora Bekmaxmatovna

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: *O'zbek kinosining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Abdulla Qahhor tomoshabinlar qalbidan chuqur joy olgan, hazil-mutoyiba va o'tkir fikrlar bilan boyitilgan komediyalari bilan mashhurdir. Ushbu maqolada Qahhorning komediyalarida qo'llanilgan frazeologik birliklar tahlil qilinadi va bu til vositalari qanday qilib hazil, madaniy boylik hamda obraz yaratishda muhim rol o'ynashi o'rganiladi. Tanlab olingan frazeologik birliklar asosida olib borilgan tahlillar orqali Qahhorning lingvistik mahorati va o'zbek komediya kinosidagi madaniy kontekstdagi o'ziga xos yondashuvlari yoritib beriladi.*

Kalit so'zlar: *Abdulla Qahhor, o'zbek kinosi, komediya, frazeologik birliklar, idiomatik ifodalar, lingvistik tahlil, madaniy diskurs.*

Abdulla Qahhorning komediyalari o'zbek kinosida alohida o'rin egallaydi. Ular o'zining hazil, satira va ijtimoiy tanqidiy yondashuvi bilan tomoshabinlarni o'ziga jalb etadi. Qahhor asarlaridagi muvaffaqiyat asoslaridan biri – bu uning nutqida va hikoyasida keng qo'llanilgan frazeologik birliklar, ya'ni idiomatik ifodalardir. Bu til vositalari nafaqat nutqqa tabiiylik va boylik baxsh etadi, balki kulgu uyg'otish, obraz yaratish hamda ijtimoiy munosabatlarni yoritishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada Qahhorning komedik asarlari orqali frazeologik birliklarning ahamiyati va qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Ushbu tadqiqotda Abdulla Qahhor komediyalaridagi frazeologik birliklar sifat jihatdan tahlil qilinadi. Jumladan, “O'g'riq tishlar”, “Tobutdan tovush” va “Ayajonlarim” kabi asarlar tanlab olinib, ularning matnlari asosida frazeologik birliklarning takroriy holatda uchrashi va kontekstdagi vazifalari o'rganiladi. Matn tahlili orqali bu til vositalarining semantik, sintaktik va pragmatik jihatlari lingvistik

nazariya va madaniyatshunoslik asosida tahlil qilinadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Abdulla Qahhor komediyalaridagi frazeologik birliklar bir nechta vazifalarni bajaradi: ular hazilni kuchaytiradi, obraz xarakterini belgilaydi va madaniy konnotatsiyalarni yetkazadi. Bu ifodalar ko'pincha so'z o'yini, kinoya va madaniy ishoralarga asoslanadi. Frazeologik birliklar nutqqa tabiiylik va og'zaki ifoda rang-barangligini kiritadi, tomoshabin bilan yaqinlik hissini uyg'otadi.

Qahhor komediyalarida frazeologik birliklarning keng qo'llanilishi til, madaniyat va kulgining o'zaro bog'liqligini namoyon etadi. Idiomatik ifodalarni nutqqa kiritish orqali Qahhor nafaqat o'zbek tilining boyligini ko'rsatadi, balki o'zbek xalqining hayoti, ijtimoiy munosabatlari va ruhiy holatlarini yoritadi. Shuningdek, bu birliklarning strategik qo'llanilishi Qahhorning komedik dramaturgiyasini va syujet qurishdagi mahoratini ochib beradi.

Adibning urushdan keyingi davrda yozilgan "Qoshchinor chiroqlari" (1951) romani kollektivlashtirish mavzusiga bag'ishlangan. U komediyalari – "Shohi Sozana" (1951), "O'g'riq tishlar" (1954), "Tobutdan tovush" (1962), "Ayajonlarim" (1967) bilan o'zbek dramaturgiyasiga sezilarli hissa qo'shdi. Ayniqsa, "Shohi Sozana" pesasida qora yerlarni o'zlashtirish va zaxiralar mavzusi yuksak san'at darajasida yoritilgan. Bu pesalar O'zbekiston sahnalarida va xorijiy mamlakatlarda ham muvaffaqiyat bilan sahnalashtirilgan.

Qahhorning 1950-yillarda Hamza teatriga kelishi o'zbek komediyasining taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab berdi. Uning "Shohi Sozana", "O'g'riq tishlar", "Ayajonlarim", "Tobutdan tovush" asarlari kulgi, satira va ijtimoiy haqiqatni chuqur anglash bilan ajralib turadi. Bu komediyalar nafaqat tomoshabinlarni kuldirgan, balki davr muammolariga tanqidiy nigoh bilan qaragan. Xususan, "O'g'riq tishlar" va "Tobutdan tovush" komediyalari Qahhor tomonidan sovet mafkurasi tazyiqi ostida yashayotgan davr haqiqatlarini qo'rqmasdan, ochiq tasvirlash orqali o'sha davr haqiqatlarini yoritgan asarlar bo'lib, ularni sovet realizmini ideallashtirishga bo'lgan qarshilik sifatida baholash mumkin.

"Yangi yer" (1949) komediyasi o'zbek adabiyotining taraqqiyotida alohida

o‘rin egallaydi. “Shohi Sozana” nomi bilan mashhur bo‘lgan ushbu pesada yoshlarga va ularning yangi yerlarni o‘zlashtirish borasidagi mehnat qahramonligiga bag‘ishlangan. Xususan, “Shohi Sozana” pesasi katta e’tirofga sazovor bo‘lib, 1951-yilda Davlat mukofotiga loyiq topilgan. U Moskvada, Leningradda va boshqa mashhur sahnalarda ham sahnalashtirilib, Qahhorni insoniy mohiyat va ijtimoiy muammolarni chuqur anglaydigan dramaturg sifatida tanitdi.

Frazeologik birliklar namunalaridan ba’zilar: “Shohi Sozana” (so‘zma-so‘z tarjimasi: “Ipak suzana”) — bu nom o‘zida madaniy va lingvistik ma’no kasb etuvchi frazeologik birlik hisoblanadi, komediyadagi obrazli va ramziy ma’no yukini ifodalaydi.

“Sizda yaxshi kimsozlik bo‘lsa, bo‘lsin” — bu ibora ijobiy muloqotni targ‘ib qiluvchi o‘zbek xalq maqoliga asoslangan, komediyada uni yumoristik tarzda ishlatish holati mavjud.

“Sog‘liqni qadrlash, borlikni naqoratlash” — bu frazeologik birlik sog‘liq va qashshoqlik orasidagi qarama-qarshilikni kinoyali tarzda ifodalaydi, va ijtimoiy munosabatlarga tanqidiy munosabat bildiradi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhorning komediyalarida frazeologik birliklar muhim rol o‘ynaydi – ular asarlarni kulgili, mazmunli va madaniy jihatdan boy qiladi. Qahhor va uning ijodiy hamkorlari o‘zbek kino san’atida lingvistik va madaniy chegaralarni yengib o‘tuvchi, tomoshabin bilan uyg‘unlikda ishlaydigan betakror komedik makon yaratishga muvaffaq bo‘lgan. Shu boisdan, o‘zbek komediya kinosidagi frazeologik birliklarni yanada chuqurroq o‘rganish til, madaniyat va hazil orasidagi murakkab aloqalarni yoritishda muhim ilmiy ahamiyatga ega bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jo‘rayev M. **O‘zbek komediyalarining taraqqiyot bosqichlari xususida.** *Educational Research in Universal Sciences*, 2023-yil, 22-dekabr.
2. Manzura N., Yulduz I. **Ruh va til birligi.** *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 2019-yil, 7(12).

3. Sevara M. **Abdulla Qahhor ijodida kichik janrlar poetikasi va uning o'ziga xosligi.** *Archive of Conferences*, 2022-yil, 16-may, bet 18–20.
4. Shodi o'g'li Y.S. **Abdulla Qahhor hikoyalarida barqaror birikmalarning qo'llanish doirasi.** *Tadqiqotlar*, 2024-yil, 7-fevral, 31(3): 89–91.
5. <https://tadqiqot.uz/index.php/art/article/view/3815> — (Onlayn maqola manbasi)